

Foto: Jo Jorem Aarseth

Grågåsa er sulten døgnet rundt – og liker aller best å spise av husdyras matfat

Grågåsa øker stadig i antall, ankommer tidligere hvert år og drar seinere. Den har kastet sine øyne på innmarksbeite og forsyner seg grovt av gresset der. Spesielt for små gårdsbruk i nord er beiteskadene fra grågås flere steder en trussel for driften. Men hvor mye kan den spise og hvilke beiteskader påfører den jordene? NIBIO har nå, gjennom to prosjekter, sett nærmere på dette. En effektiv metode for å holde den unna jordene er også tilgjengelig de fleste steder. Samtidig har restaurant-bransjen tryllet frem lekre grågås-retter som den vil sette på menyen.

BEITESKADER FRA GÅS

Beiteskader fra grågås og gås generelt kan deles inn i fem typer; 1. Tap av grovfôr (gress), 2. Tap av spirer i jorda (gås spiser disse også), 3. Store mengder ekskrementer (som blir med i innhøstingen og tar ned kvaliteten på fôret), 4. Nedtråking av gress (som skader gresset og potensielt hindrer det fra å bli med i slåtta og 5. Spredning av frø fra uønskete planter som hundekjeks o.l.

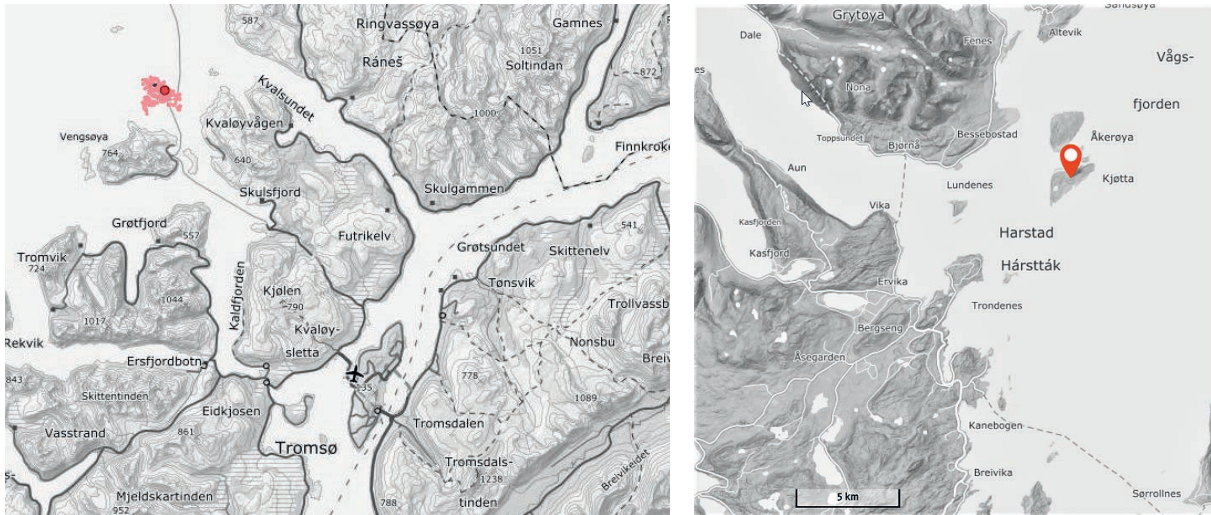
På gårdsbrukene på Musvær utenfor Tromsø (Tromsø kommune) og Kjøtta utenfor Harstad (Harstad kommune) er driften avhengig av en god grovfôr-produksjon på jordene. Dette er essensielt, både for å sikre godt fiber- og næringsrikt vinterfôr, men også for å begrense utgiftene til erstatningsfôr (tørrhøy) og bruk av kraftfôr. I flere år har imidlertid grovfôr-produksjonen vært lavere enn den kunne vært. Dette skyldes beiteskader fra grågås (*Anser anser*) som lokalt

Figur 1: Grågåsa ankommer hekkeplassene i Nord-Norge tidligere og tidligere og oppholder seg nå her i ca. 7 måneder årlig (mars-oktober). Beitinga på skudd og spirer på jordene begynner med en gang etter ankomst (foto: Jo Jorem Aarseth).

Figur 2: A: Tråkk-skader i fuktig gress, B: Tråkk-skadene fra beitende gås kommer tydelig frem etter slåtta (foto: Jarle Morten Enoksen).

Figur 3: Musvær utenfor Tromsø (venstre bilde) og Kjøtta utenfor Harstad (høyre bilde) (norgeskart.no).

på Kjøtta har økt i antall de senere år (lokale observasjoner). Det er kun grågås som påfører jordene på Musvær og Kjøtta beiteskader siden begge gårdsbrukene er lokalisert på øy/øyer der det ikke er andre ville dyr som beiter (e.g. rein, elg). Derfor ble også disse lokalitetene valgt som studiested.

Som figur 7 viser kan grågås spise opptil 60% av gresset på et jorde hvis den tillates å beite fritt. Under store og hyppige beitebesøk legges det også igjen store mengder ekskrementer, opptil 100 kg/dekar (vår vekt, figur 8). Antallet grågås som beiter bestemmer selvfølgelig hvor store beiteskadene blir. På kysten i Nord-Norge er jordene relativt små (ca. 6-20 dekar), og et enkelt

Figur 4: Grågås legger igjen mye ekskrementer. Maten (her gresset) har svært kort passasjetid og det meste av fiber kommer rett ut igjen. Derfor kan grågås spise opptil 1 kg gress/dag (våt vekt). På Musvær registrerte prosjektet opp til 100 kg ekskrementer/dekar (våt vekt). Prosjektet viste også at ekskrementer fra grågås kan ligge på jordet i opptil 2 måneder og at det blir med i innhøstet fôr (foto: Jo Jorem Aarseth).

Figur 5: Vekstbur, der grågåsa ikke kan beite, ble brukt til å beregne total produksjon av grovfôr på jordene. På tilfeldige felt utenfor buret ble gresset klippet ned for å se på hvor mye grågåsa hadde beitet, her på Musvær (foto: Jo Jorem Aarseth).

beitebesøk av 100 grågås vil fra landing (f.eks. 04:00 på morgenen) til bonden eventuelt får skremt dem to timer senere gjøre betydelig skade. De aller fleste gårdsbrukene ligger også ved kysten der grågåsa hekker. Med økende grågåsbestander øker beiteskade-problematikken ytterligere. Ingen vet hvor stor grågås-bestanden i Norge er, og selv forsiktige anslag vil være svært usikre. Dette er fordi den hekker på holmer og skjær langs hele norskekysten. Samtidig er grågåsa en lite beskattet matressurs, og med jaktstart i Troms og Finnmark den 15. august jaktes det for få døgn til å holde bestanden stabil. I Troms og Finnmark tilsammen ble det kun felt totalt 1 400 grågjess i 2018/2019, mens det i Nordland ble felt 2 300 (ssb.no). Dette skyldes både at det er lite tradisjon for grågås-jakt, at jakt dagene på denne årstida kommer i konflikt med den kommende rype- og elgjakta og at kjøttets fortreffelighet er lite kjent. Av mange oppfattes den som en sjøfugl, men tilhørende utfordringer knyttet til smak av kjøttet. Den hekker langs kysten, ja, men er vegetarianer og spiser vekster

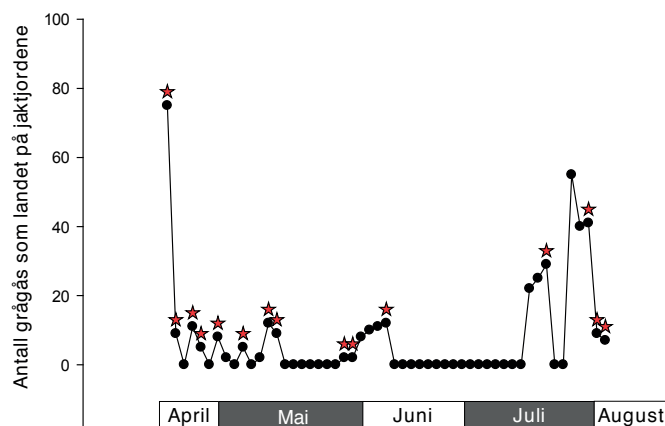
og bær på land. Den har derfor vært karakterisert som «en ku på vinger» (Aftenposten Innsikt, nr. 5, 2019).

SKADEFELLING

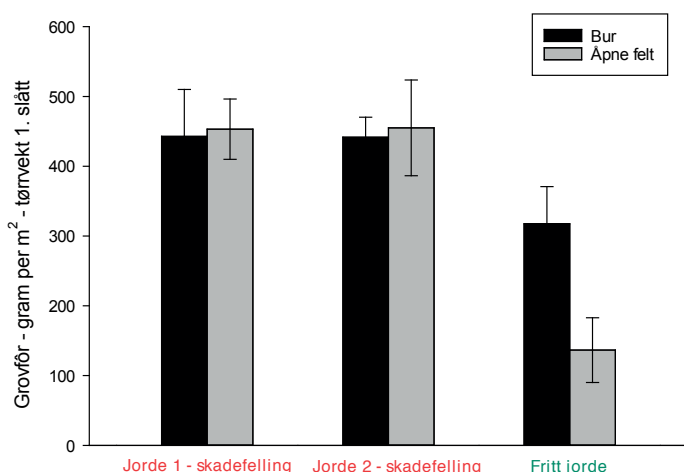
Når beiteskader fra grågås på jordene er dokumentert kan kommuner gi tillatelse til å felle et visst antall individer. Skadefelling er begrenset til og skal kun gjennomføres der det utføres skade, i dette tilfellet på jordene der grågåsa beiter. Målet er å skremme gåsa fra å beite på jordene, ikke å redusere bestanden. For å oppnå dette bør fellingen spres over tid slik at ikke kvoten tas med en gang. Ved bruk av jaktskjul, der jegeren gjør seg til kjenne rett etter skudd, vil grågåsa etter hvert forbinde jorder med skjul med fare. I prosjektene på Musvær og Kjøtta er det vist at skadefelling hver 3-4 dag i månedene april-juni (frem til 1. slått) og august (frem til 2. slått), eliminerer antall beitebesøk av grågås på jordene nesten fullstendig (se figur 6, 7 og 8). Lokal deltagelse i skadefellingen er viktig og bidrar til at området kan bli selvgående i håndteringen av

denne problematikken i fremtiden, hvis skadefelling velges som avbøtende tiltak. På Kjøtta deltok Harstad jeger- og fiskeforening slik at skadefellingen ble fulgt opp hver 3-4 dag. På Musvær har bøndene gjennom flere år med skadefelling opprettet en gruppe med jegere som organiserer fordelingen av jakt dager seg imellom.

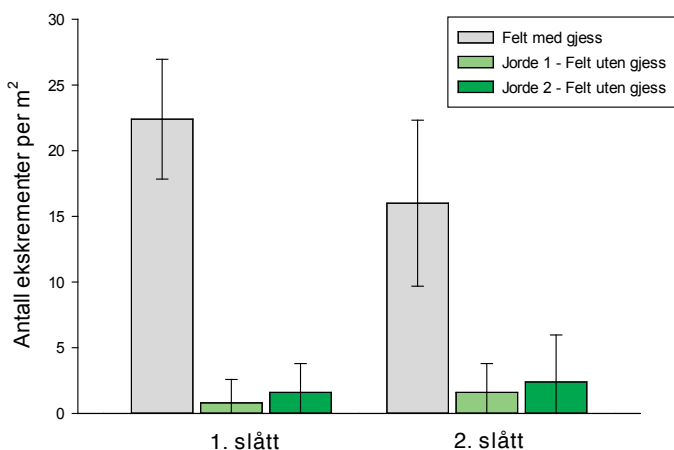
Målet med å organisere skadefellingen gjennom lokale jakt- og fiskeforeninger og lokale jaktlag er å avlaste bøndene med dette arbeidet, da de ikke har kapasitet til dette utenom ordinær gårdsdrift. I Norge er det så mange jaktinteresserte at dette stort sett enkelt lar seg løse/organisere.

Figur 6: Antall grågås som landet på jaktjordene på Kjøtta i prosjektperioden. Rød stjerne indikerer jakt døgn. Det er en klar sammenheng mellom beitebesøk på jordene og jakt døgn. Dagen og dagene etter et jakt døgn faller antallet grågås som besøker jordene drastisk for så å ta seg opp igjen over et varierende antall døgn. Det ble felt totalt 31 grågås på Kjøtta i prosjektperioden.

Figur 7: Grovfôr-produksjon (tørrvekt, i gram per m²) på alle prosjekt-jordene på Kjøtta, rett før 1. slått. Total produksjon per m² er beregnet med utgangspunkt i vekstbur og åpne felt. På fritt jorde, der grågåsa fikk beite fritt, var reduksjonen i grovfôr på ca. 60%. På jordene der det ble drevet skadefelling, var veksten i burene og på tilfeldige felter utenfor, tilnærmet lik. Tilsvarende resultater ble også funnet rett før 2. slått, og i prosjektet på Musvær.

Figur 8: Antall ekskrementer fra grågås per m² på felt med (n=6) og uten gjess (n=6 per verdi), rett før 1. og 2. slått, på Kjøtta. Med felt uten gjess menes her felt der det ble drevet skadefelling.

Figur 9: Eksempler på jaktskjul fra Musvær (venstre bilde) og Kjøtta (høyre bilde) (foto: Jo Jorem Aarseth).

GÅS SOM MATRESSURS

Med stigende bestander av grågås er det viktig at det jaktes mer på denne arten. Både for å redusere beiteskade-problematikken, men også for å utnytte denne velsmakende matressursen bedre. Derfor ble grågås levert til gourmet-restaurantene Umami (Harstad), Mathallen (Tromsø) og Restaurant Smak (Tromsø) som nå prøver ut potensialet for denne lokale, arktiske matressursen. Restaurantene ser et stort potensial i råvaren og vil svært gjerne få tilgang til den for å sette den på sine sesongbaserte menyer.

«Lår – lagde confit med fantastisk resultat. Lever – la den i melk over natt og lagde leverpostei. Veldig bra resultat, ingen bitterhet men mer mot sødme. Hjerte – saltet, kaldrøkte og trakk det sous vide. Veldig god smak, litt blodsmak men helt ubetydelig. Bryst - tilberedt sous vide og grillet. Veldig bra smak, saftig, men litt å tygge på. Det ble mørere ved litt høyere temperatur.»

Vi vil absolutt bruke dette på Smak, både som hovedrett og som snacks-retter. Alt i alt veldig bra.»

**Espen Ramnstedt,
sjefskokk restaurant Smak, Tromsø**

KONKLUSJONER

Beiteskader fra grågås er betydelige for små- og mellomstore gårdsbruk. Mengden gress grågåsa kan sette til livs var overraskende høyt, og den utgjør dermed en økonomisk belastning for gårdsbruk som er utsatt, i noen områder betydelig. Den legger også igjen så store mengder ekskrementer at bonden anser jorden for tapt som fôr til husdyra sine. Skadefelling, som kan være omstridt, har en svært god preventiv effekt, og grågåsa skyr etter hvert jorden der dette drives. Antallet individer som felles trenger ikke være høyt, det er viktigere at skadefellingen drives jevnlig, fra skjul, slik at grågåsa forbinder slike med fare. For restauranter i gourmet-segmentet, er grågåsa en svært interessant ressurs som er og symboliserer ren, vill, lokal og arktisk mat.

LITTERATUR

Aarseth J.J, Tombre I. & Dalmannsdottir S. 2018. Effekten av skadefelling av grågås (*Anser anser*) for grovfôrproduksjon på et nordnorsk gårdsbruk. NIBIO-rapport 154 (4).

Månsson, J. 2017. Lethal scaring – Behavioral and short-term numerical response of graylag goose *Anser anser*. Crop Protection 96: 258-264.

FORFATTERE:

Jo Jorem Aarseth, NIBIO
jo.aarseth@nibio.no